

САША РАДОЈЧИЋ

ЗМАЈЕВА НАГРАДА ЗА 2024. ГОДИНУ

Већ је објављено да Змајеву награду Матице српске за најбољу књигу песама ове године равноправно деле Томислав Маринковић (за збирку *Шпила о нама мисле анђели*, Архипелаг) и Верољуб Вукашиновић (за збирку *Жалац*, Српска књижевна задруга). Као члан жирија који је донео ову одлуку, указашу на квалитете награђених књига и изложишу основне карактеристике поетика њихових аутора. Већ на први поглед, Маринковић и Вукашиновић се веома разликују, и ширина те разлике одражава ширину поетичких варијанти које познаје савремено српско песништво. Српска поезија се данас развија у атмосфери поетичког плурализма, у којој се нешто чешће од других чују неоверистички и неосимболистички гласови. Занимљиво је да се, уз све међусобне разлике, позиција обојице овогодишњих добитника Змајеве награде може описати као нека врста споја неоверистичког и неосимболистичког приступа. При томе су оба песника, током вишедеценијског рада, изградила специфичне, препознатљиве индивидуалне стилске особине, које су на делу и у награђеним збиркама.

Томислав Маринковић (1949) је за своје раније песничке књиге добио неке од најзначајнијих награда у нашој земљи, од којих и обе најважније награде за укупно песничко дело – Дисову и Десанкину. Верољуб Вукашиновић (1959) је такође добио већи број књижевних награда, између осталих Драинчеву и Награду „Бранко Ћопић”, коју додељује Српска академија наука и уметности.

У књижевни живот оба ова песника улазе из такозване провинције: Маринковић живи у Липолисту, а Вукашиновић у Трстенику. Та места су у Србији позната по баштованском занату – Липолист важи за престоницу расадника, а Трстеник калемарства. Разуме се, та сличност је случајна, али не и поетички ирелевантна,

јер и Маринковић и Вукашиновић показују нарочиту осетљивост за природу и природни амбијент. Али тим запажањем већ улазимо у одређење њихових поетика – и зато ћу даље говорити о појединачним доприносима и вредностима ових песника и њихових награђених књига, и то прво о Маринковићу, који је десет година старији, а потом о Вукашиновићу.

Сложена једноставност

Критика се углавном саглашава око општих оцена поетике Томислава Маринковића. Реч је о песништву меланхоличне осећајности, која се обраћа свету „малих ствари”, најчешће тематизујући свакодневицу лирске субјективности и њену блискост природном амбијенту, али исто тако потежући и питања о природи саме песме, у стално присутном рефлексивном слоју. Једноставност говора Маринковићеве песме је заводљива, али она иде подруку са активирањем сложене мисаоне позадине, која допушта да у овој поезији препознамо и аспекте лирске метафизике и аутопоетичке аспекте, како је то уочио Радивоје Микић, један од најистрајнијих тумача дела овог песника.

И у награђеној Маринковићевој књизи можемо да препознамо све поменуте карактеристике, којима се додају и нови тонови, који раније нису били толико приметни. То пре свега важи за утисак о меланхоличном свођењу рачуна са светом и постојањем у њему, наговештено већ у дугој уводној песми „Расправа о постојању и непостојању”, у којој се појављује и насловна синтаagma збирке – „шта о нама мисле анђели”. Упућивања на свест о крају индивидуалног постојања у збирци има много, и овде ћу навести само неколико примера: помиње се „коначна нота тишине”, примећује да „сваког дана помало се умире”, а једна од песама се окончава стиховима:

... лепо је било бити гурнут
у ту грандиозну представу,
живот сачињен од
хипотетичких питања
без одговора.

Тишина – а у збирци *Шта о нама мисле анђели* налази се и песма са тим насловом – којом свет одговара на недоумице и сумње лирске субјективности није мукла, нема тишина, него начин говора који и те како поседује значењску сугестивност, исто онако као што се „у голој крошњи бреста” може чути „гудачки концерт

ветра”. Та природна музика у стању је да донесе „одблесак разумевања / шта уистину јесмо” и да отвори питање „да ли [...] живот има неко дубље значење”. У поезији Томислава Маринковића се непрестано одвија потрага за тим „дубљим значењем”, потрага за „магичним формулама / живота и поезије”, како песник каже у лепој песми „Каменичка улица”. Тај смисао и те формуле не треба схватити као неку доктрину, већ као израз непосредности самог живота:

Питање смисла
не решава само човек,
већ кобац у лету
изнад засејаног поља,
пчела у кошници с медом,
патка што гњура за рибом
кроз модрину језера,
а после се пуши
раскомадана у тањиру.

Готово да се само по себи разуме да тако схваћено, свету инхерентно питање о смислу мора да нађе одговор такође у свету самом, а песма да буде у најбољем случају парафраза тог одговора, или можда, скромније, сведочанство о постојању таквог одговора, који речи нашега говора не могу да понове.

Можда је највише што се може, како стоји у завршним стиховима песме која функционише као епилог Маринковићеве збирке, прихватити гесло „да треба поднети све / и радовати се свему”. Толико светлости има у овој књизи чија је ауратичност у јаким смислу те речи – коначна!

На крају овог кратког осврта на песничку збирку *Шта о нама мисле анђели*, понудићу једно тумачење значења фигуре анђела. То може да буде име за инстанцу трансценденције којој су крајња питања песништва и одговори на њих прозирни. Анђели знају, човек нагађа. Понекад тачно, а понекад не.

Чиста и примењена лирика

Као за мало кога у савременом српском песништву, за Верољуба Вукашиновића може да се каже да је „прави” лиричар, да своју песму гради од искуства сучељавања ограничене лирске субјективности са бескрајном стварношћу која је окружује, с тим што та надређена стварност може да поприми различите валере: поред света живота, она може да буде схваћена и као димензија сакралног, као дубина традиције, или као непресушни извор зави-

чаја. У оним песмама које сведоче о таквом сучељавању, Вукашиновић се показује не само као „прави” већ и као „чисти” лиричар.

Али исто тако, у његовим књигама, па и у *Жалци*, постоје песме у којима се овај базични однос спушта лествицу-две, када песник директније проговара о свакодневици, или ставља песму у службу некој вредности изван ње саме. Такве песме одредићу као Вукашиновићеву „примењену” лирику, и одмах ћу дати неколико примера да појасним значење „примене”.

Евокативна песма „Хармоникаш”, остварена у катренима лирског десетерца, може се разумети, упркос томе што се у њој именује низ свакодневних детаља, као пример „чисте” лирике, јер доводи у везу успомене лирске субјективности са њеним садашњим стањем, и тиме сугерише неке вечне и универзалне односе. Насупрот томе, сонет „Рецитовање у Иригу, на сабору библиотекара” задовољава се тиме да забележи један животни тренутак. На други начин су „примењене” и песме „Допис вештачкој интелигенцији” и „Прелазак песника”. У обема песник намерно скраћује ширину значењских сугестија како би саопштио једну конкретну мисао. Другим речима, „примењеним” називам оне песме у *Жалци* које имају интенцију да артикулишу одређену поруку, док „чиста” лирика допушта и неодређеност и, још чешће, вишесмисленост значења.

Верољуб Вукашиновић се опробао и у такозваном слободном, и у везаном стиху, при чему се стиче утисак да је везани стих за њега најподеснија форма, да се ту осећа суверено и слободно. Он најчешће бира лирски десетерац, најдужи стих му је дванаестерац, а добро се сналази и са краћим стихом – од две песме на насловом „Жалац”, које се разликују по дужини акцента и из тога произашлом основном значењу, прва, краћег акцента, остварена је у веома динамичном петерцу, што допушта песнику да наговести звук народне лирике. Други, „Жалац” дужег акцента, мирнији је, стишанији, и остварен у десетерцу. То је „жални жалац”. Има и песама које комбинују дужине стихова, као што је то случај у једној од најуспелијих песама збирке, „Молитва за дажд Господњи”, у којој је, поред молитвеног тона, песник активирао и своју осетљивост за природне ритмове.

Лепу смисаону игру остварују својим дозивањем и уводна и завршна песма, од писања посвете до писања књиге, а негде унутар смисаоног поља које образују те две песме налази се и артистички успео „Песников тестамент”:

Док сам још овде нешто да шапнем
једноме уху, још кап да капнем
у зубор зденца, да свему махнем,

да све упијем, да све удахнем
што око мене дише и живи,
да још се чудим, да још се дивим.

Као похвала поезији и песничком стварању, ова Вукашиновићева песма се издваја као једна од најуспелијих у збирци *Жалац*.

Завршна примедба

Речено је да се у поетичком погледу овогодишњи добитници Змајеве награде јако разликују. Али у једном веома важном смислу они су необично блиски. Реч је о томе да су светови њихових песничких књига, и Маринковићеве *Шта о нама мисле анђели* и Вукашиновићеве *Жалац*, обасјани унутрашњим светлом, афирмацијом живота и света, напоследку, уз све сумње и устручавања, самоафирмацијом песничке речи. Читаоцу који пожели да се окрене овим књигама могу да препоручим да се препусти осветљености која из њих додирује ствари у свету и преображава их, чинећи их јаснијим, а одатле истинитијим и бољим.

(Изговорено на Свечаној седници Матице српске, 16. фебруара 2025. године)